

53
n-72.

МУУСТУ ÇООН МАЛДЫН ТЕРЕДЕГИ
САЈГАКЛА (ОКЪРАЛА) КУРЕЗЕР
ААЈЪНЫН

І N S T R U K T S I J A Z Ъ

Гарно-Антверпскел Обществ
Библиотека

Ответственный редактор—К. Филатов.
Техредактор—В. Кобяков.

Сдано в производство 4/III 1935 г. Подписано к печати 17/III 1935 г. Формат 62x94^{1/32}. Тираж 1000. Бум. л. 0,25. Печ. 0,5. Уч.-авт. 0,4. Зн. в бум. 92.800. Индекс СХ-н-46. Изд. № 1236. Заказ № 845. Новосибирск. Типография № 1. ЗСКИК. Упол- крайлита №А 27 от 4/III—1935 г.

МУУСТУ ÇООН МАЛДЫҢ ТЕРЕДЕГИ САЈГАКЛА (ОКЪРАЛА) КҮРЕЗЕР ААЈЫНЫ.

INSTRUKTSIJAZЪ

(Bu instruktsijanyъ SSR Sojuz-
тың ÇКВАК-ды çөптөp sal-
gan, №№ 303 la 852).

1. Mal terezindegi sajgакты өлтырерине еңле çакшь ер-argазы ол тузында вольтр çат, kacan tereдеги saj-гактың kurtты çаанар, окыра вольтр varala, maldың сырт-arkазындагы tereниң алтында çадарда өлтырери sy-рекеј çакшь ер вольтр çат.

Sajgактың окыразың өлтыргенинең тындыј tuza во-льтр çат. Baştarkызы: sajgактың окыразынаң арыктар, kyci сыгыр, ооруј берген maldардың окыразың çок edip salgan kijninde maldардың оорulu çerleri belен çазыльтр çат, mal semirip varat, sytty maldар, syt ko-зыр берip turar вольтр varat; екincizi, сыгара сыгыр өл-тырып salgan окыралардаң kacanda sajgак вольтр varbas, katar malga kelip tavarvazy pьзу вольтр çат.

Anajtkanda, sajgактың kurtтарың окыра вольтр çаа-нар kelgen тузында өлтыргенинең çаңыsla maldы emдеp çазып salганынаң vaška, бу malga тынаң ағы оору kelip tavarарынаң korular argadar salганы вольтр çат.

Maldың terezindegi saıgактың окыразып өлтыруп, çok edip salarga ең çакшызь тьндыј ер арга воьр çat:

a) Окырань teredeң kolla сыгара сыгыр, окыра куртып өлтыргени воьр çat:

b) Окыраларга cetryexloristyј uglerod ol emeze kreolin dep emdi agьskань воьр çat.

v) Окыраларды fenol dep maz'la emdep syrteri.

ОКЫРА КУРТЫН КОЛЛА СЫГЫР ӨЛТЫРЕРИ.

2. Окыраның куртты (zelvak) kacan çaanар kelip окыра воьр barganda, оны ол тузында вьлса вазыр сыгара сыгыр турат. Maldың terezinde окыралары он-созь çаңыс өjde çaanар kelip турган ucun, çaanыр kelgen окыраларды сыгара сыгыр salza, kicinek окыралары vaza çaanар kelze оны vaza kатар сыгара сыгыр турар kerek. Окыралардың курттарып (zelvaktь) ачыктар көгөр тузында, окыралардың tereni yттер ојыр салганьп тавар kerek, (ојькта, окыра курттың тыпыр турганьп еки kicinek kara temdek көрyнир турар) бу ојькты таар алза, ondo бар иринди сыгара арлар салар, ојьктың оозып vaza aruttар салар, оной terениң алтында окыразып вьлса вазыр сыгара сыгыр турар.

Tereniң алтында сыгара сыгыр salarga, окыра куртты ојьгына çuuktadyр çat, uzun savarla ergek savарыла окырань вьлса вазыр сыжмар туруп, оны ојькка (ytke) çuuktadyр çat, окыра куртты ојькка çuuk-

tadър алган соңдо, оны сьгара сьгьр турат, көрүнүр
kelgen окьрань (kurttь) savarla ol emeze pintset деп
çazaldu çepselle tudup альр сьгарьр турат, сьгарьр
алган kurttь vudla вьлса вазьр өльтурьр турат, ol emeze
formalinnьң cejintizine ol emeze kerolinga сальр өльту-
рур турат.

3. Окьрань kolla сьгара ськканаң вашка, оны куру
vutlkala (palьstopla) сьгара сьгьр өльтурур турат. Оозь
артпакту emes tys vutlkanь çazar veleter salgan
окьра kurttьна çuuktadьр ekelele, окьра kurttьң оозь-
на kadaј тургузур салала, вальштоптьң тывине koldьң
alakanьла тың sogьр çat. Tereniң aldьнаң окьра курть
сьгара вьлсьур vutlkanьң оозьна kirip çat, onоң ol
kurttь vutlkadaң сьгарьр alala өльтурур çat. Окьра
kurttьн сьгарьр алган соңдо, окьраньң ordьнда
bar vastra iriңdi aruttap салала оны дезинfiktsirovat
edip emle syrkyштеp турат.

4. Окьрань tereniң altьнаң kollo сьгара ськаньла
ol emeze vutlkala сьгара sogьр турарьн syrekej ce-
verlep турур өткыrer kerek, tereniң altьнда окьразь
вьлсьур çарьур varvazьн деп северленер kerek. Çal-
сьр koomoj iштиң вазьнда окьра kurttь tereniң al-
тьнда ujazьна вьлса вазьр çарур salgan volzo, оның
вазьна maldьң ol çerinde çaan tizik tavьур keles,
onоң iriңtip uzaka оорур турур maldьң cine-kycin
сьгарьр maldь арьktadьр турат. Ne volьр maldьң
окьраларьнда çaan tizik volьр varala iriңtij verze, ol
tuzьнда оны emdeerge mal-emcizin aldьrtar kerek.

OKЪRAGA SUJUK EMDER URUP ӨLTÜRERİ.

5. Tereniң altyndagъ okъranъң "ujazьna, setьrex-xloristъj uglerod ol emeze kreolin dep emdi vytkyl vojьn (suuga alystrъp cejbegenin) agъskanda, ijde çokko şprits dep çazaldu çepselle agъzъp çat, ol emeze maşinalardъ syrkuşter turar çaan emes maslenkala agъzъp (samъьlap) çat.

Bu emdi okъranъң ujazьna urarъnъң aldьnda, okъranъң ujazьndagъ var iriңdi arcъp aruttap turat. Şprits-tъң ol emeze maslenkanъң ucъn okъranъң çatkan çerine çuuktadъp ekelele okъranъң oъk ydine 0,5 ala 1,5 *kub. sm-ge* çetire, okъranъң çaanъnaç kere em agъzъp-urъp çat.

Eki, uc kynnîң vazьnda emdi agъzъp turarъn vaza katar eder kerek, çañьs katar em agъskanъnaç bast-ra okъralardъ ɵlturyр salarъna kyc volъp çat. Ekinçi katar em urarda, çañьsla ɵlvөгөн okъralardъ ɵlturyр turar kerek.

Setьrex-xloristъj uglerod dep emdi acъk tudar volzo, onъң ijde-kyci keјge sala verer, bu emdi çakşь vɵkty temir bankalarga ol emeze şilge tudar kerek. Kreolin dep emdi vytkalarga (şilde) tutsa kem çok, oozь çaan şilderde tutkanъ oncozьnaç artъk volъp çat. Şprits ol emeze maslenkanъ emle toltъrarga çeңil volzьn dep, kreolindъ tuzalanardъң aldьnda vaşka vaşka ajaktarga ol emeze konservanaç vozotkan kuru, aru temir bankalarga urup çat.

MAZ' SYRTUP OKYRALARDY ӨLTÜRERİ.

6. Maz'ti (koju emdi) azyndra veleter çazar alıp turat. Fenol'nyj maz'ti edip alaryna mьndьj neme alıp çat; fenoldan bir ylyydi alar (kristoliceskij karvolovoj kislotadan) bir kandyj majdan, vazelinnaç 9 ylyydi alar.

Bu nemelerdi alyştıryp kolvoordo, emeş çыльдыр çat.

Bu maz' emdi okyrga syrterdiң aldьnda, okyrga çatkan çerinde maldьn tereдеgi tygin tazada kajьсьльр çat, okyrganьn oozьndagь iriңdi arсьp salar kerek.

Bu maz' emneç bir volcokть, uury 1 gramm kirely (çaань mьrcakka tyңej) alala, okyrganьn çatkan çeriniң oьgьnyң oozьna salıp çat, ononç ol koju maz' emdi temir ol emeze agaştan etken kicinek kyregeşle syrtyр, oьgьna kijdire çьzar kerek. Maz'tь syrtyр salgan kijninde, okyrganьn oьgьnyң ystynde bir kicinek volcok maz' artьp çat, ol çada tura kajьльр okyrganьn oьgьna kirip varar.

Okyralardьn ortozьnda bir kançazь өлвөj tiry artkandarьn eki, yc kynniң vazьnda maz' emdi katap syrter kerek.

Maz'tardь veleter turar tuzьnda, koronyla (fenolla) sujuk majlar ol emeze sujuk vazelin alyştьp kolvop turgan volzo, ol tuzьnda syrterdiң ordьnda bu sujuk maz'tь şpritsla ol emeze maslenkala okyrga agьzьp urьp çat. Sujuk maz'ti urьp turarь nedende

артык волюр çат, бу тузънда оны иштеге ас өй вагыр çат, окыралардың куртты деже велеп көптөң өлүп турат.

Фенол'ныј maz'ka кейге велеп сала берер емдер кол-волюр турган усун, оны сырекеј çакшы вөкты оозы çаан шилдерге ол емеже какрагы тыгыс банкаларга себерлеп tudup турар керек, вөктөрінде ле какрактарында çык сок волзың вөктөри ле какрактары асылып турарына çеңил волзың деп едер керек.

7. Малдың тerezіндеги окыра-куртың кolla сыгара сыкканда, олык-оозы çаан окыра-куртырың oncoзың кolla сыгара сыгыр өлтыруп турар керек. Эске окыраларды (олык-оозы кicineк волгонь) химия (корон em) азра өлтыруп турат.

Аçаару: Химия (корон em) азра өлтирер тузънда, бир малда 15 окырадаң азра өлтирес керек. Artkan окыраларды 6 кунниң ортозында вазакаттап емдеп туруп өлтырер керек.

САЈГАКТЫҢ ОКЫРАЛАРЫҢ ӨЛТЫРЕР ЕЗИЛУ ӨЈІ.

Кун Вадыс Сивир крајда сајгактың окыраларың тындыз езилю өјинең кывај өлтыруп турар керек:

а) Кунниң тыстык талазындагы рајондордо 1-кы апрел'дең ала 1-кы июль' ајга çетире.

в) Сивирдин төс рајондорында—15 апрел'дең ала июль'дин 15-ке çетире.

в) Кунниң тындык талазындагы рајондордо 1-кы мајдаң ала август ајдың 1-кы кунине çетире.

SAJGAKTŪN OKŪRAZYLA KYREZIP TURAR IŖTI ORGONIZOVAT' EDER AAJŪ.

9. Mal emdeer emcilerile (maldŷn vrac ol emeze maldŷn fel'dŷer) var sovhoztordo la kolhoztordo sa-jgaktŷn okŷralarŷn oncozŷn ximiya (korondu em) az-ra ɵltyryp turarŷ  arap  at, bu iŷti mal emcilerine vaŷtatŷp ɵtkyryp turar kerek.

Maldŷn sŷrt—arkazŷnda okŷralarŷ  a ŷs ɵjgɵ ta-vŷlŷp turgan emes ucun, olor  astŷn  ajŷnda kanca katar tavŷlŷp turgan ucun, olordŷ okŷralar ɵltyrer ɵjdɵ, 25 kynniŷ orto ŷnda 4 kataptaŷ as emes ɵlty-ryp turar kerek, bu tuzŷnda tŷndu mal artŷspaj nur-gulaj oncozŷn kɵrɵr kerek.

10. Kacan sovhoztordŷn, kolhoztordŷn, kolhoz-sŷ-lardŷn la aldŷnaŷ  urtulardŷn kolŷnda turgan maldŷn okŷralarŷn ɵltyrer iŷti ɵtkyrer tuzŷnda mal emcizi  ok volgozŷn ol tuzŷnda maldŷn okŷralarŷn onco-zŷn kolla ɵltyryp turar—sŷgŷp ɵltyryp turar. Okŷ-ralardŷ ɵltyrer ɵjdiŷ oncozŷnda, okŷra kurttŷ tereniŷ altŷnda var volŷp turgan tuzŷnda, oncozŷn kolla sŷ-gŷp ɵltyryp turar, bu tuzŷnda vastra maldŷ oncozŷn nurgulaj kɵryp turat, onŷ arcŷp aruttap turat, vastra malda okŷra-kurttŷ sra aj  ok volŷp vararŷna  etire, vastra maldŷ (10 kynniŷ orto ŷnda 1 kataptaŷ as emes) nurgulaj kɵryp ŷinzilep turar kerek.

11. Kacan maldŷ,  ylu kazagandarga tudup azrap turarda, ol tuzŷnda okŷra-kurttŷn mal kazaganaŷ

çerge ськаlakta өлтыryp турар керек. Kazaganda турган малдарды oncoзын көryp турат, окьра тавылган малдардың, окьра-куртын тургузала өлтыryp турат.

Çerde турган малдың окьра — куртын өлтырерде, малды tudup алып ол емеze тужук cedenge cedender алып окьра-куртын өлтыryp турар керек. Окьра-курту мал артыр калвазын деп, вaza окьра-куртын өлтыryp салган малды такыр tutpазьна, окьра-куртын өлтыryp салган малдарды имдеp темдектер турат, оның туу-зине ол емеze мойьна кicineк çала вөс вуулар са-лып темдектер турар керек.

12. Xozjajstvogo çaskьda çañь малдар козыльp турган volzo, ол малдарды oncoзын шinzилер көryp алар керек, окьра-курты тавылган малдарды, тургузала окьра-куртын өлтыryp салала оноң çerge сьгарьp турат.

13. Малдың тerezindeги тавылган сайгактың окьра-ларын sovhoztordo la kolhozтың мал товар fermalarьнда малды көryp, ол малды азrap турган улустарь воjлорь өлтыryp çok edip турар ucurlu, etke азrap турган малды хozjajstvolorda—малдың кytycileri өлтырер ucurlu, малды etke le sytke азrap турган хozjajstvolarda—uj saacь кiziler, ujlardь саар vozotkondo окьраларды өлтыryp турар ucurlu.

14. Kolhozьлардың алдынаң колында турган малдардың la алдынаң çartularдың колында турган малдың окьра-куртың өлтыryp турарьна kezek өjгө (kolhozьлардан la алдынаң çartulardan) brigadalar төзөp

turar, bu brigadalardь çurtsovet ol emeze kolhozтьн pravleniezi көстөр сьгарьр çat.

15. Bu işti көгүр, онь ваşкарьр турарьна sovhozto mal emciniң moйьнда volьр çat, kolhoztor do mal tovar fermanьң vaşсьзььнда, (biriktirbegen aldьнаң ko-льнда турган maldь) çurtsovetteң сьгартьлу kiziniң moйьна сальньр çat.

16. Bu işti işter өtkyryp salgan saйьн оньң тоozьн альр, ystygi vaşkarularga оньң otcodьн, kolhoztor 15 № blankala verip turar, sovhoztor 25 №, çurtsovet 11 № formala otcottor verip turar, ol otcetordь bererde, bu formaga тыңej edip vicip turup verip turar kerek.

Çurtsovetiň otcedь.

11 № forma

On kynniң vazьnda
berip turar.

SSR Sojuztьň SBTK-ň ASK-ň postonovlenie
aajьnca çөptөp—çaradьp turum. SSRS Gosplannьň
AXUTU-ň nacalnigi OSINSKIJ.

Ajmaktьň çer keregin vařkarar völygine ajdьň 1-de, 11-de, 20-de
(aj sajьň) tavьřtrьp berip turar.

..... çurtsovedi Ajmagь
Curt hozjajstvоньň ař—ölenine-le malga kor çetirip turgan öřty-
lerile kyrezip turar iřti ötkyrgeniniң

О Т С Е Д Ь

..... ajda 1935 ç.

Kor çetirip tur- gan öřtylerdin le oorulardьň adь.	Plandap köstөлgeni mьndьj iřti ötkyrer etti (kanca gektar, tonna, kv. metr, mal- dьň tьň toozь onon- do öskezi).	Kampanija vařtalganьnan ala cььnca iřter vudyгyp salganь (gektar, tonn, kv. metr, maldьň tьň toozь onon do öskezi).

ŞINZILEP KӨRYP KELGENININ AAJЬ.

Kor çetireciler- din la oorulardьň adь	Şinzildep көрүп algань (ga, kv, metr, maldьň tьň toozь).	Kөrgөнinen kor çetireci le ooru var volgonь.	Kor çetreciler ol emeze ooru çu- guř tavьlp var- ganьnьň kojuzь- nьň orto kirezi.
--	---	---	---

Hozjajstvolardьň toozь: a) öcеть verer өjgө öcеть saldь; b) al-
tьndagь өjdө bergен svodkanaң көрө vu svodkogo kozьp vicigeni.

Otcettь bergен өji 1935 ç.

Çurtsovetiң predsedateli

Katcьzь

Maldың terezindegi saıgakla kyrezip tartызыр тур-
ганьның vyde-işteliр bargan iştі, ovsledovat' edip
(şindep) көргөнiniң aajып otcot formanың екinci вө-
lygine viciр турar керек: көрүр salgan maldың тып
toozып 2-ci grafaga viciр турar (көргөн saıп vaşka
viciir, 1-кь grafada канca katar көргөн), oогу çu-
guştalыр bargan maldың тып toozып 3-ci grafaga viciр
турar, orto kirezин algazып mal saıп канca okьradaң
çuguştalыр barganып 4-ci grafaga viciр турar, көргөн
saıп vaşka viciр турar.

Otcot verer formanың vaştarkь вөlyginde—plan
aajыпce көstөлгөнi деп aıdылган çerge, maldь pur-
gulaj көргөн tuzында, maldaң okьralu maldar канca
kirezi tavылганып viciр çat. (Bu 1-кь grafada maldь
nurgulaj канcaзып (ycincizin ve vezencizin) көргөнin
viciir).

Iştep vudyрүр salgan деп attu grafada, maldь pur-
gulaj көрүр okьralu maldың toozып альр, ol maldaң
канcaзып okьra-kurtaң aıрыр, emdep salganып viciр
турar керек.

Bu 11 № formanың otcodып çurtsovet Ajmaktың
çer keregin vaşkarar вөlygine verip турat, AjmZO
deze Obl ZU-ga verip турat, Obl-ZU deze KrajZU-ga
verip турat, onоң arь ol too SSR Sojuzтың ÇKBAK-da
vagyр çat.

Çurtsovetterden le AjmZO-do svedenie-toony альр
turup, bu otcot formalardь cike tys viciр salgan
va çon-ра, onь ucastkovыj mal emcileri көрүр, ulamla

açыктар турар, иш канайда өдүр турганьн олор шынзилер көрүр турар учурлу.

17. Иштеп өткүрүр турган иштиң сведеніе-тоозь чок болзо, ол емезе окыра-курты өлтырер езізинең кыяр çastra өткүрүр турган болзо, онды бурлу кизилерди çurtsovet каруузына тургузыр бурулар турар.

a) Керекке турган кизилерди дистциплинарны бурла бурулар каруузына тургузыр турат, еткен кереги сыреке çаан воляр, ол керектең улам кор çетирген болзо, ол тузында уголовны буруга союз республиктериниң закон аадынса каруузына тургузыр турар.

b) нede керекке турбаган тегин çаткан кизилерди административны буру аадынса карууга тургузыр çат, еткен кереги çаан воляр кор çетирген болзо, уголовны бурла бурулар союз республиктериниң законь аадынса каруузына тургузыр турар.

ÇАЈДЫҢ ӨЈНДЕ МАЛДЫ САЈГАКТАН КОРУЛААРГА МЫНДЫ ИШ ӨТКҮРІР ТУРАР КЕРЕК.

18. Окыра—куртыла кыреzip тартызыр турар ишке çава, окыра-куртынаң ајрылган малга çајгыда тизи сајгак ваза курт (çымыртка) салвазын деп коруланарына (кынниң тыстык рајондорда—мај ајдаң ала sentjavr' ајга çетире, кынниң тынды талда рајондордо ијул' ајдаң ала sentjavr ајга çетире) мынды иш өткүрір турар керек.

a) тыштиң изы өјнде малды көлөткөлы çерге тудар

kerek, ol emeze maldь tynde odorgo сыгарьр кавььр
турар керек.

в) ulamla maldь arutar arьр турар керек, җуньр
турар керек, ancadala maldьң буттарьн, казык җаньнда
җуньр турар керек, tizi sajkak salgan sirkely (җьшьт-
kalu) tykti kajьлар турар керек.

Ваазь сок.

5 к.
113 639

ИНСТРУКЦИЯ
ПО БОРЬБЕ С КОЖНЫМ ОВОДОМ КРУПНОГО
РОГАТОГО СКОТА

На ойротском языке

ОГИЗ.

Новосибирск.

1935 г